

BABA-ÇOCUK ETKİLEŞİMİ

Ayşe YALIN

A.Ü.T.F. Çocuk Psikiyatrisi Uzman Psikoloğu

Çocuğun ruhsal gelişiminde annenin rolü ve önemi çok araştırılmış bir konudur. Buna karşın babanın rolü ise çok az incelenmiştir. (Felton 1976, Hines 1970).

Bebeklerin beslenmesi, duygu ve fiziksel gereksinimlerinin anne tarafından doyurulması o kadar belirgindir ki, batı psikolojisi rahatsızlıkla babaların bebeklerle etkileşimlerini ihmal edebilmiştir. Genellikle babalardan söz edildiğinde, onların destekleyici bir çevre sağladığını ve özel olarak iyi bir evliliğe katkıda bulunduğu söylenmektedir. Babalarla küçük çocuklar arasında doğrudan etkileşim genellikle anne davranışı ve sorumluluğunun ayrıntısı olarak kabul edilmektedir.

Çocuk yetiştirme uygulamaları hakkında ki çağdaş literatüre bakıldığında, çocuğun bakımının anneye özgü oluşu hemen hemen evrensel bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nash, Amerikan toplumunda, babayı zamanla küçülmüş ve yararını kaybetmiş olarak, özetleyen Gore'nın düşüncelerini aktararak A.B.D. deki durumu gözden geçirmiştir. Ostorawsky ilkökul öğretmenlerinin çoğunun kadın olması nedeniyle toplumda baba yerine geçen kişilerin yokluğundan bahseder.

Avrupa literatüründe yine çocuk yetiştirme annenin önemi vurgulanmaktadır. Mac Calman İngiltere'deki durum konusunda «Bir çok ailelerde babanın bebeği üzerinde hemen hemen yok denecek kadar az etkisi» olduğunu söylemektedir.

Makarenko'nun Sovyetler Birliği'nde çocuk yetiştirme uygulamaları üzerinde hayli etkisi olmuştur. Onun vurguları diğer yazarlardan hem farklı hem de ilginçtir. Önemle üzerinde durduğu şey her zaman «ebeveynlerdir» ve şöyle der; «sevgili anne ve babalar, herşeyin üstünde bu görevin büyük önemini ve bu konudaki büyük sorumluluğunuzu hatırlamalısınız».

Makarenko'ya göre, cezalandırma hoşgörülen güc bir iştir. Bu nedenle ebeveynlere mümkün olduğu kadar cezadan kaçınmalarını ve herşeyden önce kendilerine özgü alışkanlıklarını onarmaya çalışmalarını önerir.

Makarenko, herşeyde ana ve babalar arasındaki işbirliğinin değerini vurgular. O, ana ve babaya baş vurduğu zaman babaya öncelik tanır ve «siz, sadece bir vatandaş değil baba

bir biçimde kullanarak yapmalısınız. Çocuğunuzun ilgilerinin neler olduğunu neden hoşlanıp neden hoşlanmadığını ve ne isteyip ne istemediğini bilmelisiniz. Kimlerle arkadaşlık ettiğini, kimlerle oynadığını, ne oynadığını, ne okuduğunu ve okuduklarından ne anladığını öğrenmelisiniz. Okula gittiğinde, okula ve öğretmenlerine karşı davranışlarını, ne gibi güçlüklerle karşılaştığını öğrenmek görevinizdir.»

Tüm bunları her zaman bilmelisiniz. Çocuk ses tonunuzdaki en ufak değişikliği yakalar. Düşüncenin her biçimini ona görünmeyen yollarla erişir. Eğer evde kabadayı iseniz, eğer övünge iseniz ve içiyorsanız, annesini alçaltıyorsanız onun yetişmesini ve ileriki yaşamını hiç düşünmüyorsunuzdur. Size yardım edebilecek yöntemler ve öneriler hiç yoktur.

Felton'a göre (1976) ilk kez, Freud babanın rolünden 5 yaşındaki küçük Hans'ın analizi sırasında söz etmiştir. Freud, fobik olan bu oğlan çocuğunun analizinde, baba oğul arasında anne sevgisi konusunda bir tür cinsel rekabetten bahseder. Daha sonraları Freud bu vakanın analiz verilerini zenginleştirerek «odipal çatışmayı» ortaya koymuştur. Çocuğun karşıt cinsten anne veya babaya özel bir sevgi ile yaklaşıp, aynı cins anne veya babaya, karşıt değerli duygularla bağlanmasına «odipal çatışma» adı verilmektedir. Normal erişkinde bu çatışmalı dönemin, 3-6 yaşları arasında görüldüğü kabul edilmektedir. Daha ileriki yaşlarda bu dönemi başarı ile geçiren çocuk, aynı cins anne ve babanın benimsenmesi anlamına gelen «özdeşim» süreci ile odipal çatışmasını çözer.

Bu kurama göre çocuğun sağlıklı bir özdeşim yapabilmesi için anne ve babasının ikisi de gereklidir. Psikoanalitik kurama göre anne ve babadan birinin yokluğunda çocuk çevresindeki örneklerden diğer çocukların anne ve babaları ile beraber yaşadıklarını anlamakla ve çevresindeki çocukları örnek alarak özdeşimini yapmaktadır.

Psikoanalitik kuram dışında babanın çocuk gelişmesindeki önemine değişik kuramlarla da yaklaşılmaya çalışılmıştır. Lynn (1974) iki ayrı sistem olan aile ve toplum arasında babayı bu iki sistem arasında ilişki kuran kişi

önemini ele almıştır.

Babanın çocuk ruhsal gelişimindeki önemi ile ilgili kuramsal yaklaşımlar yanında babanın etkisini vurgulayan araştırmalar da yapılmıştır. Bu araştırmaları iki grupta toplamak mümkündür; 1 — Hayvan deneklerin kullanıldığı araştırmalar, 2 — İnsan deneklerin kullanıldığı araştırmalar.

Babalık davranışları sadece insanlara özgü davranış örüntüleri değildir. Hayvanlarda da tımar etme, koruma, bebekleriyle oynama gibi davranış örüntüleri gözlenmektedir. Hayvanlarda babalık rolü etkileşimi ve yoksunluğu ne gibi sonuçlara neden olmaktadır. Temelde davranış bilimcileri hayvan araştırmalarını insan davranışlarını daha iyi anlamak için yapmakta bu davranışların nedenlerine yanıt aramaktadırlar. Baba çocuk etkileşimi hakkında yapılan hayvan araştırmalarını kısaca şu şekilde özetlemek mümkün olmuştur.

1 — Acaba babalar ya da erkekler bebekleriyle daha sık temas ederlerse onların bakımına katkıları artarmı? Bu soru için kemirgenlerle ve maymunlarla yapılan iki araştırma bulgusu örnek olarak alınmıştır. Doğum sırasında ve hemen sonrasında, bebek farelerle karşı karşıya gelen erkek fareler, karşı karşıya gelmeyen erkek farelere göre daha fazla analık davranımı örüntüleri geliştirmektedirler. Diğer araştırmada ise doğumdan 1 ay sonrasına kadar bebekleriyle karşı karşıya getirilmeyen erkek maymunların 1 aylık bebekleriyle karşı karşıya getirildiklerinde başlangıçta (15-20 dakika arasında) saldırgan davranışlar gösterdikleri fakat daha sonra oyun oynamaya ve güreş etmeye başladıkları gözlenmiştir. Bu bulguların katkıları ve diğer gözlemler sonucunda hastaneler, baba bebek arasındaki bağı kuvvetlendirebilmek için babaları doğum odalarına sokmaya ve onlara bebek bakımını üzerinde eğitim vermeye başlamışlardır.

2 — Büyüme sırasında bebekleriyle yakın bağlilık kurmuş kişiler, bu ilişkiyi kuramamış kişilerden, daha sıcak ve sevecen babalar oluyorlar mı? İzole büyümüş erkek rhesus maymunların ileride vahşi saldırgan bir şekilde babalık davranışları gösterdikleri gözlenmiştir. Bunun aksine aynı yaşlarda, ebeveynleri ile büyümüş olanların ileride daha az saldırgan davranışlar gösteren babalar olduğu görülmüştür.

3 — Ebeveynleri tarafından azarlanan, dövülen erkek bebekler ileride cezalandırıcı babalar oluyorlar mı? Vahşi cezalandırıcı ebeveynlerle büyümüş erkek rhesus maymunların ileride çok vahşi davranışlar gösteren babalar olduğu gözlenmiştir. Literatür bu veriyi çocuklarını aşırı şekilde döven babaların yaşam öyküleri ile bağdaştırmaktadır.

4 — Babaları ile yakın ilişki kurarak bü-

yüyen erkek bebekler babalarından yoksun büyüyenlerden daha fazla erkeklik davranışları geliştirirler mi? Maymunlarla yapılan araştırmalarda babaları ile birlikte büyüyen maymun bebeklerin babalarına benzer davranışlar geliştirdikleri gözlenmiştir. Bu da özdeşim hakkındaki bilgilerimizi desteklemesi açısından önemli bir veridir.

Babanın etkisini vurgulayan diğer araştırmalar ise insan denekler kullanılarak yapılmış araştırmalardır. Bu araştırmalarda ölüm, boşanma gibi nedenlerle babanın yokluğu, babanın kısa ya da uzun süreli ayrılığı, babanın tutumları ve ilişki biçimleri ele alınmıştır.

Baba yoksunluğu ya da ayrılığı ile ilgili araştırmaların sayısına bakıldığında bu sayının anne ayrılığı ya da yoksunluğu ile ilgili araştırmalardan çok az sayıda olduğu göze çarpmaktadır. Yine baba ayrılığına ya da yokluğuna anne ayrılığı ya da yoksunluğu kadar önem de verilmemiştir. Baba yoksunluğu baba ile özdeşimi ortadan kaldırıncen, çocukları, annenin baba hakkındaki fikirlerine, düşüncelerine bağımlı kılmaktadır. Ancak baba kaybı her zaman beklenen bozuk sonuçları ortaya çıkarmayabilir. Ve çocuğun cinsel rolünü karıştırmayabilir. Çünkü ailenin başka uyum yetenekleri olabilir. Paffenbarger ve Asnes (1966) kolej öğrencileri arasında intihar girişimlerini incelemişlerdir. Çeşitli ailesel, sosyo - kültürel, psikolojik etkenler arasında baba ölümü ve yoksunluğu intiharla en çok ilişkili olan etken olarak saptanmıştır. Yazarlar, özellikle erkek intiharlarının baba yoksunluğu ile ilişkili olduğunu belirtmektedirler. Felton (1978) son 50 yılın tüm çalışmalarından kaba yoksunluğunun anne yoksunluğu kadar önemli olduğu sonucunu çıkarmıştır.

Çocuğun babadan ayrılış yaşının, onun başkalarına güvenebilme ve suçluluk duygularının gelişmesi açısından önemli bir faktör olduğu da görülmektedir. Yapılan araştırmalara göre 3 yaşından önce babadan ayrılan çocukların 3-5 yaş arası babadan ayrılanlardan daha az güven duygusu geliştirdikleri görülmüştür. Yine 3 yaşından önce babalarını kaybetmiş olan çocukların 6-9 yaşlarındaki çocuklardan daha fazla suçluluk ve utanma duygusu gösterdikleri saptanmıştır. Bunların yanı sıra bu çocukların babalarını 3-5 yaşlarında kaybedenlerden daha fazla aşğılık duygusu duydukları belirtilmektedir.

Baba kaybı ya da yoksunluğu Lynn (1977) ne göre, çocukların okul başarısını düşürmekte ve hatta bazı özel yeteneklerinin gelişmesine de engel olmaktadır. Örneğin, bebeklikte baba yoksunluğu ile karşı karşıya kalan çocuğun, bunun sonucu olarak ileride matematik başarısında düşük olduğunu saptamıştır.

Gregory (1965) de geriye dönük bir çalış-

çocuklarda suça eğiliminin daha yüksektir. Babasını, boşanma ve benzeri nedenlerle yitiren çocukların, ölüm nedeni ile yitirenlere göre daha çok suça eğilimli olduğu saptanmıştır.

Erken baba yoksunluğu, erkek çocuklarda düşük fiziksel aktivite ya da aşırı saldırganlığa neden olarak görülmüştür.

Ayrıca yoksunluğun, çocuğun yaşlılarıyla uyumunu aksattığı söylenmektedir ve yine baba yoksunluğunun alkol alışkanlığı ve depresyon ile ilgili olduğunu gösteren araştırma bulguları mevcuttur.

Baba yoksunluğu ergen kızın kimlik gelişmesini de etkilemektedir Lynn'in (1974, kitabında belirttiğine göre, Maris ve Hetherington (1974), 3 grup genç kız incelenmiştir; 1. Grup her iki ebeveyninde birlikte bulunduğu evden ergen kızları, 2. Grup boşanmış aileden gelen ergen kızları, 3. Grup ise babaları ölmüş ergen kız grubunu içermektedir.

Yapılan gözlemler sonucu baba yoksunluğu olan kızların, (2. ve 3. grup) baba yoksunluğu olmayan kızlardan daha fazla yardım aradıkları görülmüştür. Boşanmış aileden gelen kızlarla, her iki ebeveyniyle bir arada yaşayan kızlar karşılaştırıldığında bu kızların daha fazla fiziksel yakınlık arama isteğinde oldukları gözlenmiştir. Bu üç grup kız mülakata alındıklarında, her üç grubun mülakatının içeriğinde farklılık görülmüştür.

Boşanmış aileden gelen kızların dışındaki kızlar, annelerine eşit biçimde yakınlık duyduklarını, onların sıcak ve verici olduğunu söylerken, boşanmış aileden gelen kızların annelerinden olumsuz bir biçimde bahsettikleri görülmüştür.

Boşanmış ve dulların kızlarının erkeklerle karşı güvensizlik gösterdikleri ve boşanmış ailelerin kızları daha fazla heteroseksüel ilişkiden söz ederken, dulların kızlarının bu konuda çok az şey söyledikleri dikkati çekmiştir. Ayrıca boşanmış, ailelerden gelen kızların, babalarını sıcak, yeterli ve verici olarak tanımladıkları gözlenmiştir.

Bunlara ilaveten bir başka araştırmada ise, baba yoksunluğu olan kızların çok erken yaşlarda erkeklerle dolaşmaya başladıkları ve cinsiyetle ilgili konularla daha fazla ilgilendiklerine işaret edilmektedir.

Çocuğun, anne - babasından geçici olarak ayrılışı en belirgin ve sık olarak hastaneye yatışı sırasında görülmektedir.

Rutter ve Hersow (1977), bu konuda yapılan araştırmaları incelemişlerdir ve şu sonuçta varmışlardır. Tüm canlılar ayrılığa karşı tepki gösterirler. Tek ve kısa süreli ayrılık ilerde herhangi bir ruhsal bozukluğa neden

ileride belirti görülme olasılığını arttırmaktadır. Yenilenen hastaneye yatışlar ve ayrılıklar riskleri artırıcı etkenler arasındadır.

Rutter ve Hersow (1977) ve (Ainsworth - 1962) erken çocukluk döneminde ayrılık geçirenlerin, ilerde ruhsal belirti gösterme olasılıkları daha fazladır.

Babanın evden çeşitli nedenlerle geçici ayrılışının çocuklar üzerindeki etkileri de bazı yazarlarca araştırılmıştır.

Joan ve arkadaşları (1972) de çocuk psikiyatrisine baş vuran çocuklar içerisinde geçici olarak babasından ayrılanları ve babasız olanları ayrı ayrı gruplamışlar, babalı çocuklardan seçtikleri bir kontrol grubu ile karşılaştırmışlardır. En belirgin nörotik belirtilerin, sürekli babasız olanlarda görüldüğünü, geçici olarak babasız kalanların belirtilerinin ise, babasız gruptan az fakat kontrol grubundan fazla olduğunu bulmuşlardır.

Yazarlar, babasızlığın, yaş cins, sınıf ve kültürel değişkenlerden soyutlanamayacağını da belirtmektedirler.

Babanın geçici kaybına karşı çocukların tepkilerinin araştırıldığı bir çalışma da (Crumley ve Blumer 1973) A.B.D. de subay çocuklarının götürüldüğü bir çocuk psikiyatrisi polikliniğinde yapılmıştır. Görevleri gereği sık sık evden uzun süreli ayrılan babaları olan çocuklar, bu kliniğin % 85 ini oluşturmuyordu.

Yazarlar bu çocuklarda görülen tepkilerin, anne-babadan birinin ölümüne gösterilen tepkilere benzediğini belirtmektedir. Bu çocuklarda çeşitli davranış bozuklukları veya içe çekilme ile belirli bir depresyon gelişmektedir. Ayrıca yazarlar, babanın dönüşünün çoğu kez uyumun yeniden bozulmasına neden olduğunu o güne kadar yatışmış olan belirtilerin yeniden alevlendiğini belirtmektedirler. Yazarlara göre, babanın dönüşü ile, ayrılma ile beraber olan duygular yeniden ortaya çıkmakta ve bu da belirtileri alevlendirmektedir.

Son yıllarda ülkemizde yapılan baba ayrılığı ile ilgili araştırmalar, daha çok babanın çalışmak amacı ile yurt dışına gitmesini içermektedir.

B. Dilsiz (1977) yaptığı araştırmada, babanın yurt dışına gidişinin çocuğun hangi yaşına rastlarsa rastlarsa çocuk için bir zor (stress) kaynağı olduğunu göstermektedir. Ayrılık uzadıkça çocuğun belirti gösterme olasılığının da arttığını söylemektedir.

Hastaneye yatış, babanın askere gitmesi gibi nedenlerle babalarından ayrılan çocuklarla yapılan araştırmalar, ayrılık süresinin önemli bir etken olduğunu göstermiştir. (Rutter ve Herson 1977, Crumley ve Blumer 1973).

Baba yoksunluğu ve ayrılışı dışında bazı

ve baba - çocuk ilişkisi ile çocukların kişilik özellikleri arasında ilişki aranmıştır.

Lynn'in (1974) belirttiğine göre arkadaşlarının kabul edilebilir olan çocukların, babalarının da toplum içinde kabul edilebilir bir yeri vardır.

Spelke ve arkadaşları (1973) de en güvenli çocukların, babaları ile en çok ilişki kuran çocuklar olduğunu saptamışlardır. Bir diğer çalışmada ise, erken çocukluk döneminde, babaları ile sağlıklı ilişki kuran çocukların daha araştırmacı ve güvenli oldukları, kuramayanların ise ileriki yaşamlarındaki ilişkilerin bözük olduğu gözlenmiştir. (Cohen, Compas 1974).

Baba aile ile toplumu bir araya getiren kişidir. Toplumda çalıştığı için onun kurallarını bilir ve yine bu kurallara karşı koymanın beşerini de bilmektedir. Babanın çocuğuna karşı tutumu ve davranış biçimi çocuğun sorumluluk ve moral gelişimini etkilemektedir. Baba toplumun değer yargılarının ve kurallarının özümlemesinde, tutum ve davranış biçimleriyle çocukları için itici bir güç olmaktadır.

Babanın disiplin biçimi ile çocukların ahlaki değerleri arasındaki ilişkiyi göstermek için, araştırmalar yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre, babanın disiplini aşırı baskılı ve engelleyici olduğunda, çocukların, Kolberg'in moral yargılama dönemlerinde alt düzeylerde bulunduğu görülmüştür. (Lynn 1974). Ancak sevecen, aile kararlarına katılmayı engelleyen, tutarlı ve disiplinli sevgiyle veren babaların, çocuklarının ise Kolberg'in bu dönemlerinde daha yüksek düzeylerde yer aldıkları görülmüştür.

Yine bir başka araştırma bulgusuna göre otoriter babalar, çocuklarını çok fazla kontrol etmekte, onlara kesin standartlar vermek için uğraşmaktadırlar. Bu babalar sadece boyun eymeyi istemekte ve sözel alışverişe olanak tanımamaktadırlar. Buna karşı olarak verici babalar kendilerini arzu edildiği zaman kullanılabılır bir kaynak olarak göstermektedirler. Çocuğa kendi davranışlarını idare edebilmesi için gerekli yardımı yapmaktadırlar.

Smart ve Smart (1972) yaptıkları bir çalışmada, mutlu, bağımsız, kolay ilişki kurabilen ve araştırmacı olan çocukların, babalarını incelemişlerdir. Bu babaların iletişimlerinin çocuğun düzeyine göre ve ona yakın olduğunu, çocuğun bilişsel gelişimine yardımcı bir biçimde davrandıklarını ve özerkliğini desteklediklerini bulmuşlardır.

Peterson ve arkadaşları (1961) de davranış bozukluğu olan çocukların anne ve babalarının sevgiden yoksun, babanın sert, ceza veren, saldırgan olduğunu belirtmektedirler. Yazarlar bu çalışmada, davranış bozukluğu ile servise başvuran bir grup çocuğu, yuvalarından seçilen kontrol gurubu ile karşılaştırmışlardır. Ba-

banın cezavericiliği, sevgi yoksunluğu ve saldırganlığı ile tüm çocukların sorunları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuşlardır. Yazarlar çocukların davranış bozukluğu göstermelerinde, anne kadar babasının da sorumlu olduğunu vurgulamışlardır.

Araştırmalar erkek çocuğun babayla yaptığı özdeşimin onun uyumu ve ruh sağlığı ile ilişkili olduğunu göstermiştir.

Babanın bebeğiyle olumlu etkileşimi yazarlara göre, onun bebeğiyle bağlılık kurmasına ve bebeğin diğer yabancılarla daha rahat bir şekilde ilişki kurmasına neden olmaktadır.

Mussen ve Dister'e (1960) göre, babanın ailede belirgin olması erkek çocuğunun cinsel rolünü benimsemesini de en önemli bir etkenidir. Baba ne kadar cezalandırıyor ve ne kadar ödüllendiriyorsa çocuk erkek kimliğini o kadar benimser. Smart ve Smart (1972) ise babalar ne denli kız çocuklarını kadınsı uğraşlara ne denli çok iter ve annelerde ne denli çok kızlarıyla ilişki kurarlarsa, kız çocuklarının o denli çok kadınlık rolünü benimsediklerini belirtmektedirler.

Lynn (1974) de, bir araştırmada, psikolojik sorunları olan çocuklarla psikolojik sorunları olmayan çocukları karşılaştırmıştır.

Psikolojik sorunları olan çocukların babalarının, onların özdeşimlerine yardımcı olmadıkları görülmüştür.

Babalar, araştırma bulgularına göre, çocukların suçluluğa yönelme davranışlarında fazlaca etkili görülmektedirler.

Gençlik suçluluğuna yönelmemiş, fakat saldırgan davranış örüntüleri gösteren gençlerin babaları, gençlik suçluluğuna yönelmiş gençlerin babalarıyla karşılaştırıldığında, bu babaların, aşırı kontrol edici, kuralcı ve alkolik oldukları görülmüştür. Bu çocuklar suçla yönelik ve antisosyal davranışlar gösterirken, dengesiz ve tutarsız bir moralite de göstermişlerdir.

Jenken (1968) kliniğe başvuran ve davranış bozukluğu gösteren çocukları aşırı kaygılı, uyumsuz, saldırgan ve suçla eğilimli olarak gruplamış ve her gruptaki çocukların anne ve babalarında bazı ortak tutumlar olduğunu göstermiştir.

Çocuklarda kendilik saygısının gelişmesinde babanın etkisi araştırılmıştır. Lynn'in (1974) belirttiğine göre, yüksek kendilik saygısı olan çocukların babalarını kendine güvenli, çocuklarını kabul edici ve ödüllendirici olarak bulmuştur. (Silver, 1963) Yine aynı yazara göre (Stenfort ve Peterson 1953), yüksek kendilik saygısı olan kız çocuklarının, babalarının uyumlu kişiler olduklarını göstermiştir.

Winnicott psikoanalistler tarafından sıklıkla ele alınan görüşü şöyle aktarmaktadır. "Bebeklikte, anne ve bebek, olarak sadece

iki insana geçerlilik tanınır. İlgincé iki beden ilişkisi vardır. Bu anne veya anne yerine geçen kişi ile bebeğin ilişkisidir. Bu, erken dönemde anne yerine geçebilecek kişi olarak, baba hiç bir zaman önemli olmamıştır. Babalar kendilerinin birincil rollerinin çocuk yetiştirme olduğunu ancak çocuklarının yetişmesinde sadece anne yolu ile destekleyici olmaktan daha çok doğrudan doğruya katkıda bulunmaktan hoşlandıklarını ve psikolojik doyumlarını sağlayabileceklerini söylemektedirler. Fakat çağlar boyunca böyle bir katılım, babaların öne sürdükleri iş yaşamlarının doluluğu nedeniyle gerçekleşmemiştir.

Gördiner, babaların babahklarını yapmaları için bol zamanları olduğunu fakat olanakları yeterince kullanamadıklarını söylemektedir.

Burada özetlemeye çalıştığım araştırmalar, bir çok metodolojik hata açısından eleştirilebilir. Bu hatalardan birincisi ve bence en önemlisi, bu araştırmaların çoğunun geriye dönük araştırmalar olmasıdır. Halbuki anne - çocuk etkileşimi araştırmaları, anne ile bebeğin ilk karşılaştığı andan itibaren yapılan gözlemlere dayanan ileriye dönük izlemeli çalışmalardır. İkincisi, çoğu araştırmada, kontrol grubu kullanılmamıştır. Kontrol grubu kullanılan araştırmalarda ise grup yeterince belirli özellikleri taşımamaktadır. Dolayısıyla, elde edilen özelliklerin gerçekten araştırılan gruba ait olduğu yoksa daha farklı gruplar da aynı özellikleri taşıyor mu sorularını akla getirmektedir. Üçüncüsü ise, babanın yokluğu ve ayrılığı sırasında, annenin ruhsal durumu bu ayrılığa ve yokluğa tepkisi ve çocuklarına yönelik tutumları araştırılmamıştır.

Yalnız şunu önemle belirtmek gerekmektedir. Hangi sahada yapılan araştırmalara bakılırsa bakılışın, mutlaka birçok metodolojik hata bulma olasılığı vardır. Bu elde edilen verilerin önemsiz olduğunu göstermez. Bütün hatalara rağmen, veriler kullanılır. Baba - çocuk etkileşimi hakkındaki araştırmalar bize baba ile çocuk arasında 0- yaşından başlayarak olumlu bir etkileşimin gelişimini önermektedir. Aksi taktirde bu ilişkinin bozukluğu, ileride çocuğun ruh sağlığına olumsuz etkiler yapabilmektedir.

KAYNAKLAR :

1. Bowlby, J. (1975); «Attachment and Loss.» Vol. 2. Seperation; Anxiety and Anger, Harmonds Wonth: Penquin.
2. Cohen L.J. and Campos J.J. (1974); «Father, mother and Stranger as elicitors of attachment behaviours in infancy»; Develop. Psych, 10, 146 - 154.
3. Crumley E.F. ve Blumer S.R. (1974); «Childrens reactions to temporary loss of the father.» Am. J. Psychiatry, 130, 778 - 782.
4. Dilsiz, B. (1977). «Göçmen İşçi Çocuklarının ruh sağlığı ve göçmen işçide tutum değişiklikleri ile ilgili bir araştırma.» Uzmanlık Tezi. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü Ankara.
5. Felton E. (1976) «The Fathers (Not the mothers); Their importance and influence with infants and young Children.» Psychiatry Journal for the Study of Interpersonal Processes, 39, August, 209 - 226.
6. Gregory, I. (1965) «Antrospective data following childhood loss of a parent» II. Pathology, performance and potential among collage students, Arc. Gen. Psychiatry 13, 110 - 120.
7. Hines, J. (1970), «Father: The Forgotten man.» Nursing Forum, 10, 176 - 200.
8. Jenkins R.J. (1968); «Children's behavioral problems and family dynamics; Am. J. of Psychiatry, 124, 24, 1440 - 1445.
9. Lynn D.B. (1974) «The Father: His Role in child Development.» Words-worth Publishing Company, Inc, Belmont, California, U.S.A.
10. Mussen P. ve Dister L. (1960). «Child rearing antecedents of Masculine identification in kindergarden boys.» Child Develop, 31, 89 - 100.
11. Paffen barger, R.S. ve Asnes. (1966); «Chrenic disease in former college student.» III. Precerson of suicide in early and middle life Am. J. Public Health 56, 1026 - 1036.
12. Rutter M., Hersov (ed) (1977) «Child Psychiatry, Modern Approaches.» Blackwell Scientific Publication, Oxford - London. S. 47 - 56, 359 - 386.
13. Smart M., Smart R. (1972). «Childrens Development and Relation - ships.» Macmillan publishing Co. Inc. Sg. 453 - 488.

DÜZELTME

Dergimizin 4. sayısında «Nöropsikoloğun görevleri» ve «Adalet Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışan Psikologların görev ve yetkileri ne olmalıdır» başlıklarıyla çıkan yazıları Yönetim Kurulu Başkanı Güney Le Compte değil, Psk. Ferhunde Öktem (Karabonçuk) yazmıştır. Özür diler düzeltiriz.